ISSN 1339-3189

November 2014

Mladá veda

Young Science

Rozhovor s docentom Michalom Kozubíkom

Zadĺženosť územných samospráv na Slovensku

Kultúrny turizmus najvýznamnejších múzeí vo svetových metropolách

www.mladaveda.sk

Mladá veda
Young Science

MEDZINÁRODNÝ VEDECKÝ ČASOPIS MLADÁ VEDA / YOUNG SCIENCE

November 2014 (číslo 3)
Ročník druhý
ISSN 1339-3189
Kontakt: info@mladaveda.sk, tel.: +421 908 546 716, www.mladaveda.sk
Fotografia na obálke: Kuala Lumpur 2013. © Branislav A. Švorc, foto.branisko.at

REDAKČNÁ RADA

doc. Ing. Peter Adamišin, PhD. (Katedra environmentálneho manažmentu, Prešovská univerzita, Prešov)
doc. Dr. Pavel Chromý, PhD. (Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Univerzita Karlova, Praha)
doc. PaedDr. Peter Čuka, PhD. (Katedra cestovního ruchu, Slezská univerzita v Opavě)
prof. Dr. Paul Robert Magocsi (Chair of UkrainianStudies, University of Toronto; Royal Society of Canada)
Ing. Lucia Mikušová, PhD. (Ústav biochémie, výživy a ochrany zdravia, Slovenská technická univerzita, Bratislava)
doc. Ing. Peter Skok, CSc. (Ekomos s. r. o., Prešov)
prof. Ing. Róbert Štefko, Ph.D. (Katedra marketingu a medzinárodného obchodu, Prešovská univerzita, Prešov)
prof. PhDr. Peter Švorc, CSc., predseda (Inštitút histórie, Prešovská univerzita, Prešov)
doc. Ing. Petr Tománek, CSc. (Katedra veřejné ekonomiky, Vysoká škola báňská - Technická univerzita, Ostrava)

REDAKCIA

Mgr. Richard Nikischer (Sociologický ústav Akademie věd ČR, Praha)
Mgr. Branislav A. Švorc, PhD. šéfredaktor (Katedra turizmu a hotelového manažmentu, Prešovská univerzita, Prešov)
PhDr. Veronika Trstianska, PhD. (Ústav stredoeurópskych jazykov a kultúr FSŠ UKF, Nitra)
Mgr. Veronika Zuskáčová (Geografický ústav, Masarykova univerzita, Brno)

VYDAVATEĽ

Vydavateľstvo UNIVERSUM, spol. s r.o.
www.universum-eu.sk
Javorinská 26, 080 01 Prešov
Slovenská republika

© Mladá veda / Young Science. Akékoľvek šírenie a rozmnožovanie textu, fotografií, údajov a iných informácií je možné len s písomným povolením redakcie.

Mladá veda
Young Science
ISSN 1339-3189

Vol. 2 (3), pp. 106-113

DEJINY ŽIDOVSKÉHO OBYVATEĽSTVA V HANUŠOVCIACH NAD TOPĽOU V 2. POLOVICI 19. STOROČIA

HISTORY OF THE JEWISH POPULATION IN HANUŠOVCE NAD TOPĽOU IN THE SECOND HALF OF THE 19TH CENTURY

Martin Hajduk[1]

Autor pôsobí ako interný doktorand na Katedre novovekých a najnovších slovenských dejín Inštitútu histórie na Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove. Vo svojom výskume sa venuje dejinám židovského obyvateľstva na území dnešného východného Slovenska v 19. storočí a v prvej polovici 20. storočia.

Author acts as a PhD student at the Department of Modern Times and recent Slovak history of the Institute of History at the Faculty of Arts of the University of Prešov in Prešov. His research is devoted to the history of the Jewish population in what is now eastern Slovakia in the 19th century and in the first half of the 20th century.

Abstract
The paper deals with the history of the Jewish population in Hanušovce nad Topľou in the second half of the 19th century. It is based on archive material, which is the first modern census of Hungary in 1869. It analyzes the daily life of the Jewish community, mainly the nature of housing, family composition, economic conditions, origin and educational level.
Key words: Jews, Hanušovce nad Topľou, census 1869, 19th century

Abstrakt
Príspevok sa zaoberá dejinami židovského obyvateľstva v Hanušovciach nad Topľou v 2. polovici 19. storočia. Vychádza pritom z dobového archívneho materiálu, ktorým je prvé moderné sčítanie obyvateľov Uhorska z roku 1869. Analyzuje každodenný život židovskej komunity, všíma si hlavne charakter bývania, skladbu rodín, hospodárske pomery, pôvod a vzdelanostnú úroveň.
Kľúčové slová: Židia, Hanušovce nad Topľou, sčítanie obyvateľstva 1869, 19. storočie

[1] Adresa pracoviska: Mgr. Martin Hajduk, Katedra novovekých a najnovších slovenských dejín, Inštitút histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity, Ulica 17. novembra č. 1, 080 01 Prešov
E-mail: hajduk.po@gmail.com

Dejiny židovského obyvateľstva na dnešnom území východného Slovenska sa vo viacerých oblastiach svojho vývoja odlišovali od dejín židov v iných častiach krajiny. Na východe napríklad nenachádzame starobylé židovské obce a jediným mestom, na ktorého pôde žilo židovské obyvateľstvo už v stredoveku boli Košice. Je teda možné predpokladať, že židia v tom čase žili roztrúsene v malých obciach na vidieku, pričom ich výraznejší rozmach možno sledovať až od konca 18. storočia v súvislosti s prisťahovalectvom z Haliče a Poľska. V Šariši sa židovskí prisťahovalci spočiatku usadzovali v okrajových dedinách a odtiaľ potom prenikali hlbšie do vnútrozemia. Ich cieľom boli trhy slobodných kráľovských miest Bardejova, Sabinova a Prešova. Keďže však platilo nariadenie, ktoré im zakazovalo usadiť sa priamo na pôde mesta, začali si v ich bezprostrednej blízkosti zakladať židovské obce. Najvýznamnejšou z nich sa stali Šarišské Lúky pri Prešove. Neďaleko Bardejova to bola zase obec v mestečku Zborov a v prípade Sabinova sa židia usadzovali v Pečovskej Novej Vsi. Najväčším nepriateľom sa pre židovských obchodníkov stali tunajšie cechy, ktoré prísne dohliadali na dodržiavanie svojich privilégií. No i na vidieku často dochádzalo k prejavom odporu voči židovskému obyvateľstvu. Z územia Šariša je asi najznámejší tzv. Orkucanský proces z roku 1764. Zlomovým okamihom v živote tunajších židov bolo obdobie vlády cisára Jozefa II. v 80. rokoch 18. storočia, keď došlo k zrušeniu viacerých protižidovských zákonov a nariadení. Úplnú emancipáciu židovského obyvateľstva v Uhorsku však umožnil až zákon z roku 1867. O dva roky nastal vnútorný rozkol dovtedy jednotného uhorského židovstva, po ktorom zaujali na území dnešného východného Slovenska dominantné postavenie ortodoxné náboženské obce, no existovalo tu aj niekoľko náboženských obcí tzv. status quo ante, v mestách Prešov a Košice vznikli neologické (reformované) náboženské obce a v severovýchodnej oblasti pôsobilo tiež niekoľko chasidských náboženských obcí.[2]

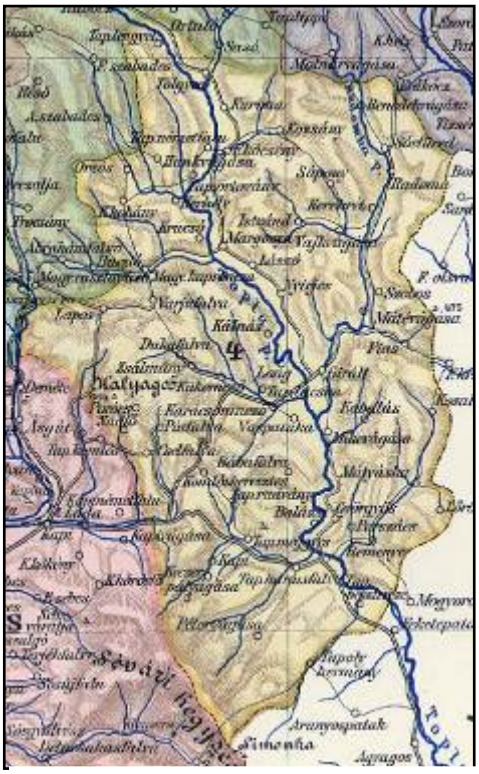

Obr. 1 - Giraltovský okres Šarišskej župy (1910)
Zdroj: http://lazarus.elte.hu/hun/maps/1910/saros.jpg

Presné údaje o príchode židovského obyvateľstva do Hanušoviec nad Topľou nie sú známe. Súpis z roku 1726 ešte neuvádza príslušníkov židovskej viery a listina z roku 1735 uvádza iba trojčlennú rodinu poľského prisťahovalca Salamona Jozefoviča. V polovici 18. storočia tu žilo 5 židovských rodín, ktoré sa živili prenájmom panských regálnych práv a drobným obchodom. Židia z Hanušoviec nad Topľou spočiatku patrili do náboženskej obce v Šarišských Lúkach, no už v roku 1786 si založili vlastné pohrebné bratstvo, tzv. *Chevra kadiša* (v preklade *Svätá spoločnosť*) a krátko potom tu vznikla i samostatná židovská náboženská obec. Tá mala v tom čase asi 100 členov a možno medzi nimi nájsť tiež židovské

[2] KÓNYA, Peter, 1997. *Dejiny židov na východnom Slovensku v kontexte celoeurópskeho vývinu.* Prešov: Metodické centrum, s. 52-59.

rodiny z neďalekých Hermanoviec nad Topľou, Petroviec, Bystrého či Vyšného Žipova. Súčasťou majetku obce bolo *mikve* (rituálny kúpeľ), modlitebňa zriadená v jednom zo súkromných domov, *cheder* (židovská základná škola) a pravdepodobne zamestnávala aj *šojcheta* (rituálny mäsiar).[3]

Od začiatku 19. storočia počet židovského obyvateľstva v Hanušovciach nad Topľou neustále narastal. Už v dvadsiatych rokoch presiahol dve stovky a podľa dochovaného archívneho materiálu sa v nasledujúcom období pohyboval v rozmedzí od 200 do 400 osôb.[4] Hanušovskí židia spočiatku používali drevenú synagógu postavenú podľa poľského vzoru. V polovici 19. storočia si postavili novú priestrannú synagógu v klasicistickom slohu, a to na pozemku získanom od miestneho šľachtica. V tom čase tu žilo 265 židov, ktorí tvorili asi 22,2 % z celkového počtu obyvateľstva Hanušoviec.[5] Po rozkole uhorského židovstva koncom 60. rokov sa tunajšia náboženská obec prihlásila k ortodoxnému smeru. Časť jej členov, predovšetkým tí z poľskej Haliče, vykonávala náboženské obrady podľa chasidských zvyklostí v starej drevenej synagóge. O vzniku hanušovského rabinátu však nemáme presné údaje. Už koncom 18. storočia tu podľa niektorých svedectiev pôsobil rabín Moše Fränkel, ktorý sa neskôr stal hlavným rabínom v Šarišských Lúkach. Podľa iných správ bol tunajší rabinát založený až v polovici 19. storočia a patrili doň židia zo 17 okolitých obcí. Jedným z prvých rabínov sa stal Ješajahu Bayern a jeho nástupcami Abrahám Bindiger a Joel Roth.[6]

Pri analýze židovského obyvateľstva v Hanušovciach nad Topľou v 2. polovici 19. storočia budeme vychádzať z dochovaného archívneho materiálu, ktorým je prvé moderné sčítanie obyvateľstva Uhorska z roku 1869. K súpisu došlo vo všetkých obciach Šarišskej župy s výnimkou kráľovských miest Prešova, Bardejova a Sabinova, ktoré spadali pod právomoc Budapešti. Obce boli rozdelené do šiestich okresov (Horná Torysa, Dolná Torysa, Široké, Topľa, Makovica, Sekčov), ktoré sa ďalej delili na obvody. Zapisovalo sa do štvorstranových sčítacích hárkov vypĺňaných pre každý dom zvlášť. Na prvú stranu sa zapisovali údaje o príslušnosti obce do slúžnovského okresu, popisné číslo domu, údaje o bytových pomeroch a účele, na ktorý je obydlie využívané. Vnútorná dvojstrana obsahovala informácie o obyvateľoch domu. Uvádzalo sa tu meno a priezvisko (v poradí hlava rodiny, manželka, deti, príbuzní a podnájomníci), pohlavie, rok narodenia, vierovyznanie, rodinný stav, postavenie alebo zamestnanie, miesto narodenia, domovská príslušnosť, (ne-)prítomnosť v čase sčítania (a jeho dĺžka), schopnosť čítať, príp. čítať a písať súčasne. Na zadnú stranu sa zapisovali údaje o počte domácich zvierat (kone, mulice, somáre, rožný dobytok, ovce, kozy, ošípané a včelie úle).

[3] BÜCHLER, Róbert J., ed., 2009. *Encyklopédia židovských náboženských obcí na Slovensku. 1. časť, A – K.* Bratislava: SNM – Múzeum židovskej kultúry, s. 133-136.
[4] VASIĽOVÁ, Darina a Anton LIŠKA, 2012. *Historický záujmový útvar v nižšom sekundárnom vzdelávaní (Hanušovský región).* Prešov: GTF PU, s. 192.
[5] FÉNYES, Elek, 1851. *Magyarország geográfiai szótára* [online]. [cit. 31. októbra 2014]. Dostupné z: http://www.fszek.hu/digitdoc/fenyes/
[6] BÜCHLER, Róbert J., ed., 2009. *Encyklopédia židovských náboženských obcí na Slovensku. 1. časť, A – K.* Bratislava: SNM – Múzeum židovskej kultúry, s. 133-136.

Podľa dochovaných sčítacích hárkov z roku 1869 žilo v Hanušovciach nad Topľou 1550 ľudí, z toho 405 židovského vierovyznania. Židia teda tvorili 26 % všetkého obyvateľstva obce a takmer štvornásobne prevyšovali župný priemer. Zo súpisu sa dozvedáme, že popisné číslo malo 212 domov, z ktorých 69 obývalo židovské obyvateľstvo samostatne alebo spoločne s kresťanmi. V prípade každého z nich sa „bývanie“ nachádzalo na úrovni terénu, v jednom dome bol rovnako využívaný pivničný priestor. Väčšina domov slúžila výlučne ako obydlie, pri niektorých však bola zaznamenaná aj ich hospodárska funkcia; v 8 domoch sa nachádzal obchod, ako krčma slúžili 4 domy, 1 bol zároveň hostincom, 1 pálenicou, 1 hospodárstvom a 1 slúžil aj ako kúpele.[7]

Domy obývané židmi sa navonok od ostatných vidieckych príbytkov neodlišovali. Ich súčasťou však bola tzv. mezuza. V biblickej hebrejčine sa týmto termínom označovali veraje, neskôr sa pod ním chápala schránka s biblickými textami, ktorá sa pripevňovala na zárubňu dverí. Slúžila ako ochrana pred mravnými prehreškami, neskôr jej Talmud a zaužívaná tradícia začali pripisovať funkciu strážcu domu. Príkaz pripevňovať mezuzu a miesto kam ju umiestniť obsahujú samotné verše Tóry. Bolo zvykom sa jej pri odchode alebo príchode domov dotknúť a pobozkať ju. Samotná schránka bola vyrábaná z rôznych materiálov, no najčastejšie z dreva, kovu prípadne kameňa. Často sa na vonkajšej strane ozdobila písmenom *šin*, alebo bol v schránke vyrobený malý otvor, cez ktorý bolo toto písmeno možné vidieť, prípadne slovo *Šadaj* (jedno z Hospodinových mien). Niekedy sa posvätné texty umiestňovali do otvoru vyhĺbeného priamo v zárubni.[8]

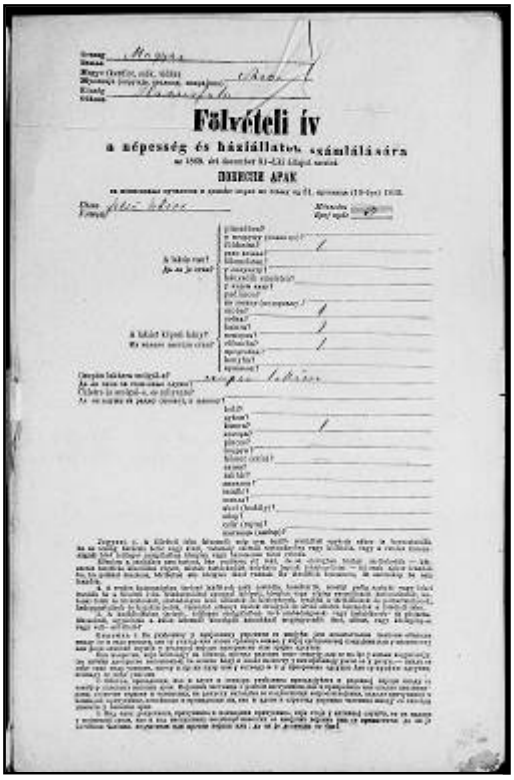
Fölvételi ív
a népesség és háziállatok számlálására
DOBECHE APAK

Obr. 2 – Titulný list sčítacieho hárku (1869)
Zdroj: https://familysearch.org/pal:/MM9.3.1/TH-1942-28477-14951-19?cc=1986782&wc= MPP6-W38:323642201,324039101

Každý zo 69 domov, ktoré obývalo židovské obyvateľstvo, obsahoval minimálne 1 izbu, pričom ich počet sa zvyšoval v závislosti od počtu rodín žijúcich spolu pod jednou strechou. Najčastejším variantom bolo obydlie s dvomi izbami (v 38 prípadoch). Najviac izieb (celkom päť) bolo zaznamenaných len v jednom prípade. Rovnako takmer každý príbytok (65) mal aspoň jednu predizbu a komora bola súčasťou 38 obydlí. Samostatnú kuchyňu však malo iba deväť domov. Z objektov, ktoré slúžili pre hospodárske účely bola najčastejšou maštaľ (v 52 prípadoch), potom komora (38), humno (27) a pivnica (23). Zriedkavejšou bola sieň (14), sklad (14), sklep (5) a ovčinec (2).[9]

[7] MV SR, ŠA Prešov, Šarišská župa, Sčítanie obyvateľstva (1869): Hanušovce nad Topľou; inv. č. 345.
[8] NOSEK, Bedřich a Pavla DAMOHORSKÁ, 2011. *Židovské tradice a zvyky*. Praha: Karolinum, s. 169-170.
[9] MV SR, ŠA Prešov, Šarišská župa, Sčítanie obyvateľstva (1869): Hanušovce nad Topľou; inv. č. 345.

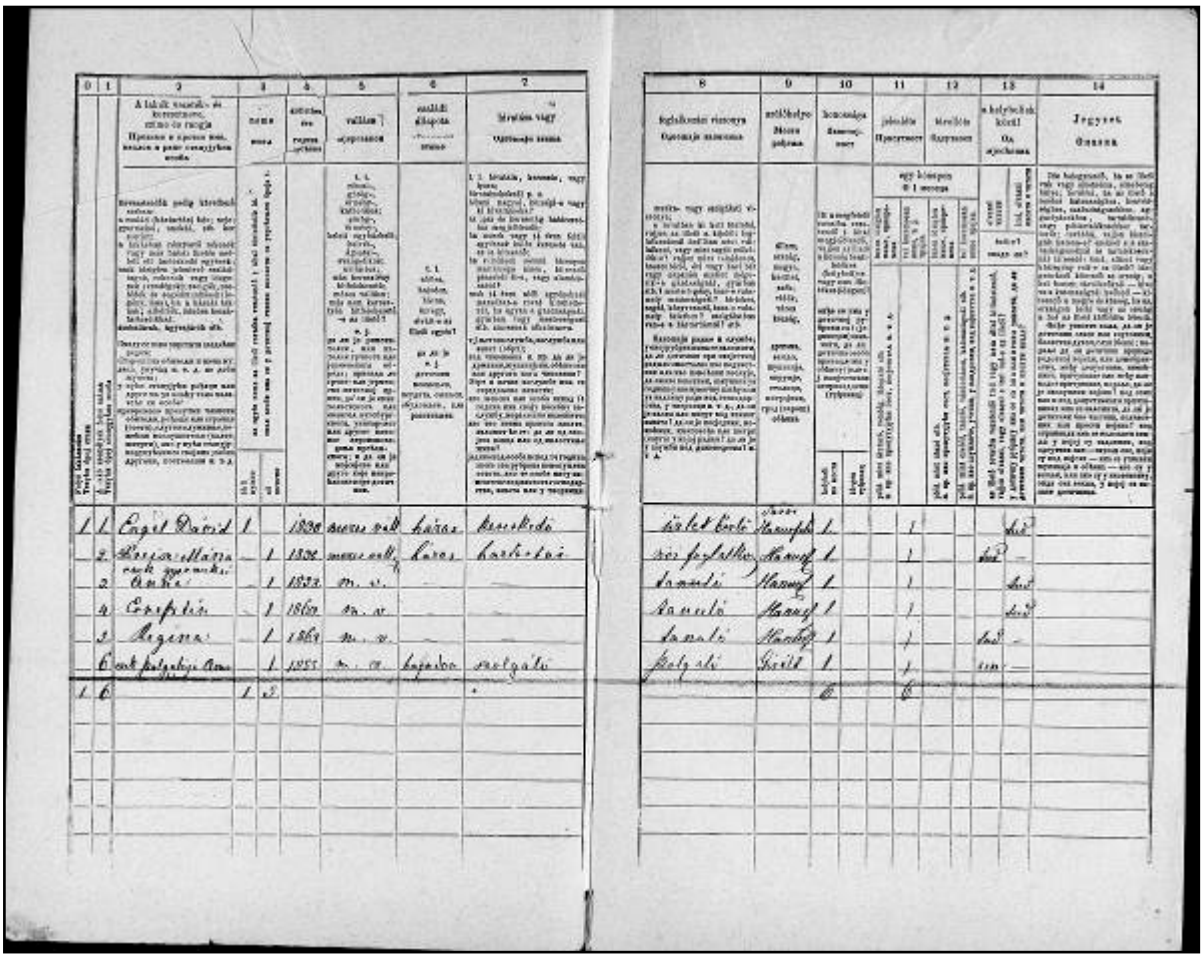

Obr. 3 – Vnútorná dvojstrana sčítacieho hárku (1869)
Zdroj: https://familysearch.org/pal:/MM9.3.1/TH-1961-28477-15882-12?cc=1986 782&wc=MPP6-W38:323642201,324039101

Ako už bolo uvedené, k 31. decembru 1869 žilo v Hanušovciach nad Topľou 405 židov. Z toho mierne prevažoval počet žien nad mužmi; sčítanie zaznamenalo 221 žien (55 %) a 184 mužov (45 %). Zo súpisu sa takisto možno dozvedieť bližšie informácie o skladbe jednotlivých domácností. V tom čase tu žilo 13 manželských párov bez detí, 67 manželských párov s minimálne 1 dieťaťom, 10 vdov/vdovcov, 1 rozvedený muž a 15 slobodných osôb[10] zdržiavajúcich sa pri jednotlivých domácnostiach (išlo hlavne o blízkych rodine, ale sú medzi nimi aj cudzí). Najviac zastúpená bola rodina s 3 deťmi (v 20 prípadoch), nasledovala rodina s 1 dieťaťom (14) a potom narovnako rodina s 2 deťmi a rodina so 4 deťmi (12). Najväčšie boli rodiny so 7 deťmi (ale len v 2 prípadoch). Celkovo tvorilo 67 rodín až 332 osôb, čo bolo 82 % všetkého židovského obyvateľstva Hanušoviec.[11]

Medzi najčastejšie vyskytujúce sa priezviská patrili: Neumann, Guttmann, Altmann, Friedmann, Bajern, Szüßholcz, Preisz, Wohl, Weisz, Kramer, Groß, Engel, Glück, Grünwald,

[10] Nie sú tu započítaní slobodní dospelí, ktorí ešte stále bývajú v spoločnej domácnosti so svojimi rodičmi. Tí sú vedení ako „deti“ v kategórii rodičia s minimálne 1 dieťaťom.
[11] MV SR, ŠA Prešov, Šarišská župa, Sčítanie obyvateľstva (1869): Hanušovce nad Topľou; inv. č. 345.

Thiermann, Helfgott, Hochmann, Brenner, Reich, Felberbaum, Hübschmann, Glüksmann, Samberger, Freiberger, Rozenwasser, Adler, Ehler, Klein, Weinberger, Rosenberg.[12]

Základom židovskej spoločnosti bola rodina. Predstavovala inštitúciu, prostredníctvom ktorej sa zachovávalo samotné židovské náboženstvo. Hlavou každej rodiny bol muž – otec. Jeho úlohou bolo zachovávať židovskú vieru a byť nositeľom tradícií a zvykov. Primárnou úlohou ženy – matky bolo starať sa o rodinu. Okrem toho mala za povinnosť napríklad zapaľovanie sviečok počas šábesu. Ženy pracovali len zriedka. Niekedy zvykli pomáhať manželovi, prípadne po mužovej smrti preberali jeho živnosť. Najčastejšie sa to stávalo, ak rodina prevádzkovala krčmu. Bolo to tak aj v prípade Hanušoviec nad Topľou. Manželstvo sa v tom čase uzatváralo výlučne medzi osobami židovského vierovyznania. Svadba s nežidom znamenala okamžité vylúčenie z náboženskej obce.[13] Niekedy zohral pri uzatváraní manželstva významnú úlohu profesionálny sprostredkovateľ sobášov *šadchen* (dohadzovač). Za svoje služby však nedostal zaplatené, ak k sobášu nedošlo. Židovské manželstvo mohlo byť ukončené smrťou jedného z partnerov alebo rozvodom tzv. „odštiepením“. Ten povoľuje aj Tóra, ale zatiaľ čo sa muž mohol rozviesť prakticky bez problémov, žena o rozvod nemohla len tak požiadať. Rozvod bol totiž chápaný tak, že je to manžel, ktorý sa vzdáva toho, čo si predtým vzal. Žena dostala rozvodový list – *get* a opätovne sa mohla vydať najskôr po 92 dňoch odo dňa rozvodu. Ochranu ženy pred svojvôľou jej manžela zabezpečovala písomná svadobná zmluva – *ktuba*. Podľa židovského práva sa muž nemohol oženiť bez toho, aby svojej žene nedal ktubu, ktorá by obsahovala jeho záväzky ako manžela a tie, ktoré sa na neho vzťahovali po smrti alebo v prípade rozvodu. Hlavnou úlohou svadobnej zmluvy bolo zaznamenať predovšetkým finančné záväzky ženícha voči jeho neveste.[14]

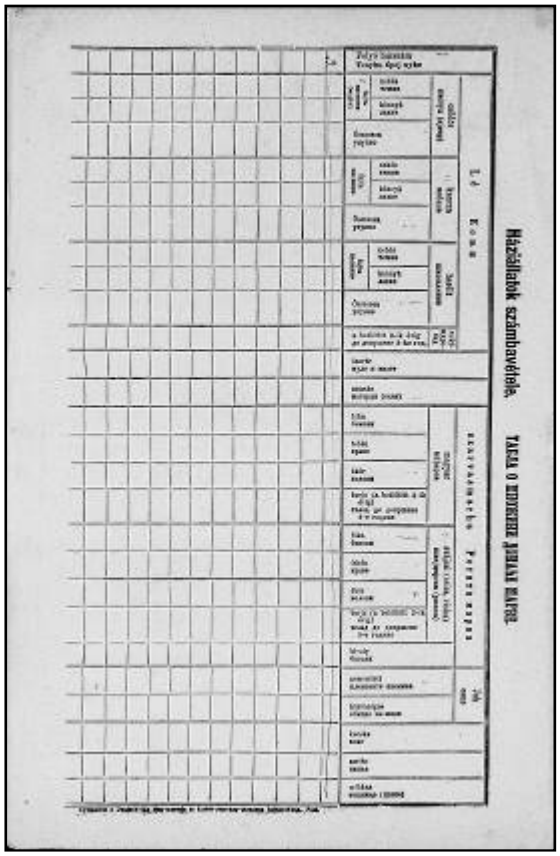

Obr. 4 – Posledná strana sčítacieho hárku (1869)
Zdroj: https://familysearch.org/pal:/MM9.3.1/TH-1942-28477-14981-91?cc=1986782&wc=MPP6-W38:323642201,324039101

Ďalší dôležitý údaj, ktorý sa zo súpisu možno dozvedieť a ktorý priamo súvisí so židovskými rodinami žijúcimi v Hanušovciach nad Topľou je udanie miesta narodenia ich jednotlivých členov. Už koncom 18. storočia nastal rozmach migrácie židovského obyvateľstva z Haliče a Poľska na dnešné územie východného Slovenska, neskôr vzrástol počet židovských prisťahovalcov zo Zemplína do Šariša. Podľa sčítania z roku 1869 bolo až 331 hanušovských

[12] MV SR, ŠA Prešov, Šarišská župa, Sčítanie obyvateľstva (1869): Hanušovce nad Topľou; inv. č. 345.
[13] BOTÍK, Ján, 2007. *Etnická história Slovenska.* Bratislava: Lúč, s. 106.
[14] NOSEK, Bedřich a Pavla DAMOHORSKÁ, 2011. *Židovské tradice a zvyky.* Praha: Karolinum, s. 113 a 125; SALNER, Peter, 2000. *Židia na Slovensku medzi tradíciou a asimiláciou.* Bratislava: Zing Print, s. 18-52.

židov pôvodom z územia Šarišskej župy. V percentuálnom vyjadrení tak išlo až o 82 %. Priamo z Hanušoviec pochádzalo až 251 židov; z ostatných obcí boli zastúpené Giraltovce (11), Raslavice (4), Šarišské Sokolovce (3), Kalnište (3), Hermanovce (3), Babie (3), Pavlovce (3), Ľubovec (3), Pečovská Nová Ves (3), Ražňany (2), Bardejov (2), Ladomirová (2), Kurima (2), Kapušany (2) a ďalšie. Zvyšných 18 % tvorili židia, ktorí pochádzali zo Zemplína (49)[15], Abova (5), Užskej (4), Novohradskej (1) či Sabolčskej župy (1). Poľský pôvod bol zaznamenaný iba pri 4 obyvateľoch, pričom jeden z nich pochádzal z Krakova. Na území Haliče malo svoje rodisko len 9 hanušovských židov.[16]

Zo sčítacích hárkov je zároveň možné získať informácie hospodárskeho charakteru, predovšetkým však spôsob obživy jednotlivcov. Vychádzajúc zo súpisu, v Hanušovciach nad Topľou sa venovalo výkonu povolania, resp. malo zamestnanie, spolu 115 osôb židovského vierovyznania. Z toho sa najviac zaoberalo obchodnou činnosťou či v obchode pomáhalo (32). Išlo najmä o podomových obchodníkov, príp. drobných obchodníkov maloobchodu a ich pomocníkov. Obchodovalo sa hlavne s plátnom, vlnou, handrami, obilím, soľou alebo drevom. Druhým najčastejšie vyskytujúcim sa spôsobom obživy bolo nádenníctvo, ktoré vykonávalo 21 osôb. Ďalej nasledovalo remeslo, a to najmä krajčíri (5) a obuvníci (3), keďže židovský odev podliehal náboženským predpisom rovnako ako spracovanie mäsa (súpis evidoval 2 židovských mäsiarov). V Hanušovciach žil taktiež 1 kováč, 1 garbiar a 1 výrobca fajok, ktorí sa hlásili k židovskej viere. Štvrtým najčastejším spôsobom obživy bola služba. Išlo o mladé slobodné židovské ženy (13), ktoré pracovali v jednotlivých domácnostiach majetnejších židov, prípadne v krčmách. Židia si krčmu prenajímali (6), tí bohatší ju mali v súkromnom vlastníctve (3). Jedna hostinská zamestnávala čašníka a kuchárku. V poľnohospodárstve pracovalo sedem židovských rodín, z toho dve rodiny pôdu, na ktorej hospodárili aj vlastnili. Žobraním sa živilo päť osôb. Súpis evidoval troch učiteľov a jedného vychovávateľa. Jeden muž a jedna žena „žili z peňazí“, t. j. boli úžerníci. Náboženskú obec navonok reprezentoval rabín a jeden cirkevný sluha.[17]

Z údajov o hospodárskych zvieratách, ktoré sa zapisovali na poslednú stranu sčítacieho hárku vyplýva, že v Hanušovciach nad Topľou bolo pri 69 domoch, ktoré obývalo židovské obyvateľstvo, chovaných 12 koní, 116 kusov hovädzieho dobytka (z toho 59 švajčiarskeho druhu a 57 uhorského druhu), 695 kusov šľachtených oviec, 70 kôz a 5 ošípaných.[18]

Kultúra židovského obyvateľstva bola silne spätá s náboženským zákonom tzv. *halachou*. Tá sa sústreďovala na dve hlavné sféry konania – na rituálne úkony, ktoré sa odohrávajú medzi človekom a Bohom a na mravné úkony, ktoré prebiehajú medzi dvoma ľuďmi. Do prvej sféry patrí modlitba, telesná očista, predpisy ohľadne stravovania a slávenia sviatkov. Druhá zahrňuje právne úkony, obchodnú výmenu, úctu k rodičom, povinnosť vzdelávania, povinnosti okolo svadby a povinnosť pochovávať zosnulých.[19] Základom náboženského života židov bola autonómna obec s vlastnými stanovami. Na jej čele stál predseda a duchovným vodcom bol rabín, ktorý mal v menších obciach na starosti aj samosprávu. Pri

[15] Napr.: Sačurov (3), Nové Mesto pod Šiatrom (3), Stropkov (3), Leles (3), Sečovce (2), Merník (2), Prosačov (2), Dobrá (2) a ďalšie.
[16] MV SR, ŠA Prešov, Šarišská župa, Sčítanie obyvateľstva (1869): Hanušovce nad Topľou; inv. č. 345.
[17] MV SR, ŠA Prešov, Šarišská župa, Sčítanie obyvateľstva (1869): Hanušovce nad Topľou; inv. č. 345.
[18] MV SR, ŠA Prešov, Šarišská župa, Sčítanie obyvateľstva (1869): Hanušovce nad Topľou; inv. č. 345.
[19] KYSELICOVÁ, Zuzana, 2002. *Život je najlepšia kúpa.* Bratislava: September, s. 6-9.

väčších obciach možno nájsť ešte juristov, prísediacich, pokladníka či kantora.[20] Podľa sčítania obyvateľstva z roku 1869 pôsobilo na šarišskom vidieku spolu 11 rabínov, medzi ktorými figuroval aj rabín z Hanušoviec nad Topľou, ním bol Abrahám Bindiger, pôvodom z Haliče.[21] V Šariši pôsobila len jedna neologická obec, a to v Prešove. Centrami ortodoxie boli Šarišské Lúky a Pečovská Nová Ves. Hanušovce sa zase spolu s Bardejovom stali strediskami tunajšieho chasidizmu. Chasidské obce sa vyznačovali väčšou izoláciou od okolia, ako aj od ostatných židovských obcí a svojím charakterom úzko nadväzovali na obce v Haliči a Poľsku.

Veľký význam malo v živote židov vzdelanie. Dôraz sa kládol hlavne na dokonalé poznanie Tóry a židovskej viery. Takmer všetci chlapci navštevovali židovskú základnú školu *chéder*, kde sa vyučovala hebrejská abeceda a základy judaizmu. Dievčatá boli skôr výnimkou. Vyššie vzdelanie sa získavalo na svetských školách alebo v škole *Talmud Tóra*, prípadne *ješive*. Zo všetkých hanušovských židov vedelo čítať a písať 139 osôb, čo bolo 34 %. Konkrétne išlo o 89 mužov a 50 žien. Pologramotných, t. j. iba čítať vedelo 68 osôb (15 %), z toho bolo 37 mužov a 31 žien. Zo súpisu vyplýva, že zatiaľ čo zo všetkých mužov bola úplne gramotná až polovica, pri ženách to bola len štvrtina.[22]

Tento článok odporúčal na publikovanie vo vedeckom časopise Mladá veda: prof. PhDr. Peter Švorc, CSc.

Použitá literatúra

1. BOTÍK, Ján, 2007. *Etnická história Slovenska.* Bratislava: Lúč. ISBN 978-80-7114-650-6.
2. BÜCHLER, Róbert J., ed., 2009. *Encyklopédia židovských náboženských obcí na Slovensku. 1. časť, A - K.* Bratislava: SNM – Múzeum židovskej kultúry. ISBN 978-80-8060-220-8.
3. FÉNYES, Elek, 1851. *Magyarország geográfiai szótára* [online]. [cit. 31. októbra 2014]. Dostupné z: http://www. fszek.hu/digitdoc/fenyes/
4. KÓNYA, Peter, 1997. *Dejiny židov na východnom Slovensku v kontexte celoeurópskeho vývinu.* Prešov: Metodické centrum. ISBN 80-8045-061-7.
5. KYSELICOVÁ, Zuzana, 2002. *Život je najlepšia kúpa.* Bratislava: September. ISBN 80-967391-8-2.
6. MV SR, ŠA Prešov, Šarišská župa, Sčítanie obyvateľstva (1869): Hanušovce nad Topľou, inv. č. 345.
7. NOSEK, Bedřich a Pavla DAMOHORSKÁ, 2011. *Židovské tradice a zvyky.* Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-1518-9.
8. SALNER, Peter, 2000. *Židia na Slovensku medzi tradíciou a asimiláciou.* Bratislava: Zing Print. ISBN 80-88997-07-0.
9. VASIĽOVÁ, Darina a Anton LIŠKA, 2012. *Historický záujmový útvar v nižšom sekundárnom vzdelávaní (Hanušovský región).* Prešov: GTF PU. ISBN 978-80-555-0690-6.

[20] BOTÍK, Ján, 2007. *Etnická história Slovenska.* Bratislava: Lúč, s. 103.
[21] MV SR, ŠA Prešov, Šarišská župa, Sčítanie obyvateľstva (1869): Hanušovce nad Topľou; inv. č. 345.
[22] MV SR, ŠA Prešov, Šarišská župa, Sčítanie obyvateľstva (1869): Hanušovce nad Topľou; inv. č. 345.